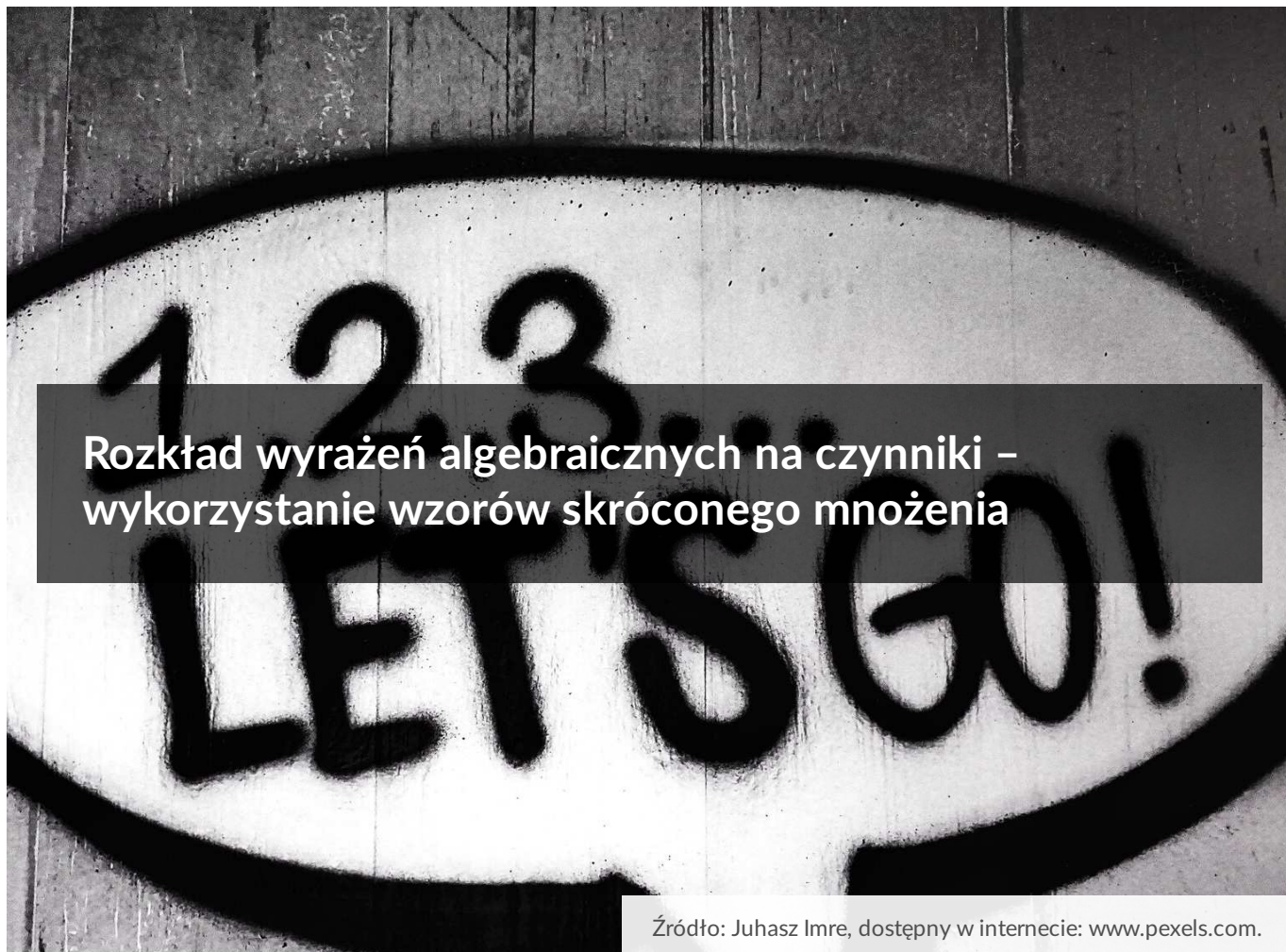

Rozkład wyrażen algebraicznych na czynniki – wykorzystanie wzorów skróconego mnożenia

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Animacja
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Rozkład wyrażen algebraicznych na czynniki – wykorzystanie wzorów skróconego mnożenia

Źródło: Juhasz Imre, dostępny w internecie: www.pexels.com.

W tym materiale pokażemy, jak wykorzystać wzory skróconego mnożenia drugiego stopnia do rozkładu wyrażen algebraicznych na czynniki.

Carl Gauss

Zapisywanie wyrażen algebraicznych w postaci iloczynów wcale nie jest takie łatwe, jak może ci się wydawać. Po pierwsze nie zawsze jest to możliwe (w zbiorze liczb rzeczywistych), a po drugie w wielu wypadkach trzeba się nieźle natrudzić, żeby tego dokonać.

Matematycy przez kilka stuleci usiłowali znaleźć odpowiedź na pytanie – czy każdy wielomian stopnia co najmniej 3 można rozłożyć na czynniki. Rozstrzygającą odpowiedź na to pytanie dał w XVIII wieku jeden z najsłynniejszych matematyków wszechczasów Carl Gauss, który mając zaledwie 22 lata udowodnił, że każdy wielomian można rozłożyć na czynniki

Źródło: dostępny w internecie: commons.wikimedia.org,
domena publiczna.

stopnia co najwyżej drugiego (niestety,
w wielu wypadkach przy użyciu o wiele
bardziej zaawansowanych narzędzi niż te,

którymi dysponujesz).

Twoje cele

- Wykorzystasz wzory skróconego mnożenia do rozkładu wyrażeń algebraicznych na czynniki.
- Dobierzesz najefektywniejszy sposób zapisania w postaci iloczynu wyrażenia algebraicznego, analizując postać tego wyrażenia.

Przeczytaj

Rozkład na czynniki (faktoryzacja) wielomianu polega na znalezieniu takich wielomianów jak najniższego stopnia, których iloczyn jest równy danemu. Przy czym znalezione wielomiany nie mogą być tego samego stopnia (lub wyższego) co dany wielomian.

W tej części materiału zajmiemy się rozkładem wyrażeń algebraicznych na czynniki, z zastosowaniem wzorów skróconego mnożenia drugiego stopnia. Przy czym wyrażenia będą miały postać wielomianu:

$$a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0,$$

gdzie:

$a_0, a_1, \dots, a_n$ – dane liczby rzeczywiste.

Przypomnijmy najpierw potrzebne wzory.

Wzory skróconego mnożenia drugiego stopnia:

Ważne!

Wzór na kwadrat sumy dwóch wyrażeń:

$$(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$$

Ważne!

Wzór na kwadrat różnicy dwóch wyrażeń

$$(a - b)^2 = a^2 - 2ab + b^2$$

Ważne!

Wzór na różnicę kwadratów dwóch wyrażeń

$$(a - b)(a + b) = a^2 - b^2$$

Zastosowanie wzoru na kwadrat sumy

Przykład 1

Podamy teraz przykłady rozkładu na czynniki z bezpośrednim wykorzystaniem wzoru skróconego mnożenia na kwadrat sumy.

W poniższych sumach wystarczy tylko zauważyć, który składnik jest podwojonym iloczynem, a które składniki są kwadratami wyrażeń. „Zwijamy” wtedy sumę w kwadrat dwumianu, a następnie zapisujemy kwadrat w postaci iloczynu.

$$x^2 + 6x + 9 = x^2 + 2 \cdot 3x + 3^2 = (x + 3)^2 = (x + 3)(x + 3)$$

$$x^4 + 8x^2 + 16 = (x^2)^2 + 2 \cdot 4x^2 + 4^2 = (x^2 + 4)^2 = (x^2 + 4)(x^2 + 4)$$

$$\begin{aligned} 3x^2 + 2\sqrt{3}x + 1 &= (\sqrt{3}x)^2 + 2 \cdot \sqrt{3}x \cdot 1 + 1^2 = \\ &= (\sqrt{3}x + 1)^2 = (\sqrt{3}x + 1)(\sqrt{3}x + 1) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 25y^2 + 20xy + 4x^2 &= (5y)^2 + 2 \cdot 5y \cdot 2x + (2x)^2 = \\ &= (5y + 2x)^2 = (5y + 2x)(5y + 2x) \end{aligned}$$

Przykład 2

W tym przykładzie wyłączymy najpierw przed nawias największy wspólny czynnik, a następnie wyrażenie w nawiasie zapiszemy w postaci iloczynu, korzystając ze wzoru skróconego mnożenia na kwadrat sumy.

$$98x^2 + 84x + 18 = 2 \cdot (49x^2 + 42x + 9) = 2 \cdot (7x + 3)^2 = 2 \cdot (7x + 3)(7x + 3)$$

$$\begin{aligned} \sqrt{7}x^4y^4 + 14x^2y^2 + 7\sqrt{7} &= \sqrt{7} \cdot (x^4y^4 + 2\sqrt{7}x^2y^2 + 7) = \\ &= \sqrt{7} \cdot (x^2y^2 + \sqrt{7})(x^2y^2 + \sqrt{7}) \end{aligned}$$

$$x^5y + 20x^4y + 100x^3y = x^3y \cdot (x^2 + 20x + 100) = x^3y \cdot (x + 10)(x + 10)$$

Przykład 3

Teraz przed nami trudne zadanie. Aby rozłożyć podane wyrażenie na czynniki, musimy pogrupować najpierw odpowiednio składniki, a następnie skorzystać ze wzoru na kwadrat sumy.

$$A = x^3 + 2x^2 + x + 2x^2 + 4x + 2$$

Grupujemy składniki.

$$A = (x^3 + 2x^2 + x) + (2x^2 + 4x + 2)$$

Wyłączamy wspólne czynniki z obu nawiasów.

$$A = x \cdot (x^2 + 2x + 1) + 2 \cdot (x^2 + 2x + 1)$$

Ponownie wyłączamy przed nawias wspólny czynnik.

$$A = (x^2 + 2x + 1)(x + 2)$$

Zauważmy, że wyrażenie w pierwszym nawiasie to kwadrat sumy $x + 1$.

$$A = (x + 1)^2(x + 2)$$

Ostatecznie:

$$A = (x + 1)(x + 1)(x + 2)$$

Zastosowanie wzoru na kwadrat różnicy

Podobnie, jak wzór skróconego mnożenia na kwadrat sumy, można stosować wzór na kwadrat różnicy.

Przykład 4

Oto przykłady [rozkładu na czynniki](#) z bezpośrednim wykorzystaniem wzoru skróconego mnożenia na kwadrat różnicy.

W poniższych sumach wystarczy tylko zauważyć, który składnik jest podwojonym iloczynem, a które składniki są kwadratami wyrażeń. „Zwinąć” sumę w kwadrat różnicy, a następnie zapisać wyrażenie w postaci iloczynu.

$$x^2 - 10x + 25 = x^2 - 2 \cdot 5x + 5^2 = (x - 5)^2 = (x - 5)(x - 5)$$

$$x^4 - 14x^2 + 49 = (x^2)^2 - 2 \cdot 7x^2 + 7^2 = (x^2 - 7)^2 = (x^2 - 7)(x^2 - 7)$$

$$5x^2 - 2\sqrt{5}x + 1 = (\sqrt{5}x)^2 - 2 \cdot \sqrt{5}x \cdot 1 + 1^2 =$$

$$= (\sqrt{5}x - 1)^2 = (\sqrt{5}x - 1)(\sqrt{5}x - 1)$$

$$36y^2 - 36xy + 9x^2 = (6y)^2 - 2 \cdot 6y \cdot 3x + (3x)^2 =$$

$$= (6y - 3x)^2 = (6y - 3x)(6y - 3x)$$

Przykład 5

W tym przykładzie wyłączymy najpierw przed nawias największy wspólny czynnik, a następnie wyrażenie w nawiasie zapiszemy w postaci iloczynu, korzystając ze wzoru skróconego mnożenia na kwadrat różnicy.

$$128x^2 - 32x + 2 = 2 \cdot (64x^2 - 16x + 1) = 2 \cdot (8x - 1)^2 = 2 \cdot (8x - 1)(8x - 1)$$

$$\begin{aligned}\sqrt{3}x^4y^4 - 6x^2y^2 + 3\sqrt{3} &= \sqrt{3} \cdot (x^4y^4 - 2\sqrt{3}x^2y^2 + 3) = \\ &= \sqrt{3} \cdot (x^2y^2 - \sqrt{3})(x^2y^2 - \sqrt{3})\end{aligned}$$

$$x^5y - 18x^4y + 81x^3y = x^3y \cdot (x^2 - 18x + 81) = x^3y \cdot (x - 9)(x - 9)$$

Nie zawsze patrząc na wyrażenie algebraiczne możemy zauważyć, że aby je zapisać w postaci iloczynu, można skorzystać z danego wzoru skróconego mnożenia, często trzeba najpierw odpowiednio rozpisać składniki, a nawet dodać lub odjąć odpowiednie wyrażenie.

Przykład 6

Zapiszemy w postaci iloczynu wyrażenie $B = x^3 - 3x^2 + 4$.

Do wyrażenia dodajemy $4x$ i jednocześnie odejmujemy $4x$, wyrażenie $-3x^2$ zapisujemy w postaci $(-4x^2 + x^2)$.

$$B = x^3 - \underbrace{3x^2}_{-4x^2 + x^2} + 4 = x^3 - \underbrace{4x^2 + x^2}_{-4x^2 + x^2} + 4 + \underbrace{4x - 4x}$$

Grupujemy składniki.

$$B = (x^3 - 4x^2 + 4x) + (x^2 - 4x + 4)$$

Wyłączamy z pierwszego nawiasu wspólny czynnik.

$$B = x \cdot (x^2 - 4x + 4) + (x^2 - 4x + 4)$$

Ponownie wyłączamy wspólny czynnik.

$$B = (x^2 - 4x + 4)(x + 1)$$

Zapisujemy pierwszy z nawiasów w postaci iloczynu – korzystając ze wzoru skróconego mnożenia.

$$B = (x - 2)(x - 2)(x + 1)$$

Zastosowanie wzoru na różnicę kwadratów

Najczęściej wykorzystywanym wzorem w rozkładzie na czynniki jest wzór na różnicę kwadratów.

Przykład 7

Zapiszemy każde z podanych wyrażen w postaci iloczynu, stosując wzór na różnicę kwadratów.

a)

$$x^2 - 121 = x^2 - 11^2 = (x - 11)(x + 11)$$

b) Aby rozłożyć na czynniki podane wyrażenie, zastosujemy dwukrotnie wzór na różnicę kwadratów.

$$x^4 - 1 = (x^2)^2 - 1^2 = (x^2 - 1)(x^2 + 1) = (x - 1)(x + 1)(x^2 + 1)$$

c) Ponownie zastosujemy dwukrotnie wzór na różnicę kwadratów.

$$\begin{aligned} (x^2 - 2)^2 - 9 &= (x^2 - 2 - 3)(x^2 - 2 + 3) = (x^2 - 5)(x^2 + 1) = \\ &= (x - \sqrt{5})(x + \sqrt{5})(x^2 + 1) \end{aligned}$$

d) Wyłączamy najpierw wspólny czynnik poza nawias i korzystamy z tego, że $\sqrt{8} = 2\sqrt{2}$.

$$4x^5y^2 - 32x^3 = 4x^3(x^2y^2 - 8) = 4x^3(xy - 2\sqrt{2})(xy + 2\sqrt{2})$$

Rozkład na czynniki z zastosowaniem kilku wzorów skróconego mnożenia

Jeśli chcemy rozłożyć na czynniki wyrażenie algebraiczne, z którego postaci nie możemy bezpośrednio wywnioskować, jaki sposób rozkładu zastosować, sprowadzamy to wyrażenie do najprostszej postaci. I dopiero wtedy ustalamy sposób rozkładu (jeśli ten rozkład jest możliwy).

Przykład 8

Zapiszemy w postaci iloczynu wyrażenie $C = (y + 1)^2 - (x + 1)^2 + 2 \cdot (x - y)$.

Krok 1 – wykonujemy wskazane działania

$$C = y^2 + 2y + 1 - x^2 - 2x - 1 + 2x - 2y$$

Krok 2 – redukujemy wyrazy podobne

$$C = y^2 - x^2$$

Krok 3 – rozkładamy na czynniki

$$C = (y - x)(y + x)$$

Przykład 9

Rozłożymy na czynniki wielomian $D = x^5 + 2x^4 - 3x^3 - 4x^2 + 4x$.

Krok 1 – wyłączamy wspólny czynnik

$$D = x \cdot (x^4 + 2x^3 - 3x^2 - 4x + 4)$$

Krok 2 – wyraz wolny wielomianu to 4, zatem szukamy najpierw możliwości zapisania wyrażenia znajdującego się w nawiasie w postaci iloczynu takich wyrażen, aby wystąpiło mnożenie $1 \cdot 4$ lub $2 \cdot 2$ albo $(-1) \cdot (-4)$ lub $(-2) \cdot (-2)$.

Współczynnik przy x^4 to 1. Zatem próbujemy poszukać takich dwóch wyrażen, aby wystąpiło mnożenie $x^2 \cdot x^2$ lub $x \cdot x^3$.

„Rozpisujemy” $2x^3$ w postaci $-x^3 + 3x^3$, aby wyłączyć w konsekwencji wspólny czynnik przed nawias.

$$D = x \cdot (x^4 - x^3 + 3x^3 - 3x^2 - 4x + 4)$$

$$D = x \cdot [x^3 \cdot (x - 1) + 3x^2 \cdot (x - 1) - 4 \cdot (x - 1)]$$

$$D = x \cdot (x - 1)(x^3 + 3x^2 - 4)$$

Krok 3 – ponownie stosujemy „chwyt” taki jak wyżej – zapisujemy $3x^2$ w postaci $-x^2 + 4x^2$.

$$D = x \cdot (x - 1)(x^3 - x^2 + 4x^2 - 4)$$

$$D = x \cdot (x - 1)[x^2 \cdot (x - 1) + 4 \cdot (x^2 - 1)]$$

Krok 4 – wyrażenie w ostatnim nawiasie to różnica kwadratów, zatem możemy zapisać to wyrażenie w postaci: $x^2 - 1 = (x - 1)(x + 1)$ i wyłączyć wspólny czynnik.

$$D = x \cdot (x - 1)[x^2 \cdot (x - 1) + 4 \cdot (x - 1)(x + 1)]$$

$$D = x \cdot (x - 1)(x - 1)(x^2 + 4x + 4)$$

Krok 5 – wyrażenie w ostatnim nawiasie zapisujemy jako kwadrat dwumianu $(x + 2)$.

$$D = x \cdot (x - 1)^2(x + 2)^2$$

Ostatecznie:

$$D = x \cdot (x - 1)(x - 1)(x + 2)(x + 2)$$

Słownik

rozkład na czynniki (faktoryzacja)

to zapisanie wielomianu w postaci iloczynu wielomianów jak najniższego stopnia

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z animacją pokazującą wykorzystanie wzorów skróconego mnożenia w rozwiązywaniu równań, nierówności i dowodzeniu twierdzeń. Spróbuj rozwiązać podane przykłady też w inny sposób, bez stosowania wzorów skróconego mnożenia. Oceń, które sposoby są najefektywniejsze.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DKN9s5DUn>

Film nawiązujący do treści materiału dotyczącego rozkładu wyrażeń algebraicznych na czynniki za pomocą wzorów skróconego mnożenia.

Polecenie 2

Rozwiąż nierówność $(x^2 + 2x)^2 - (2x + 4)^2 < 0$. Skorzystaj ze wzorów skróconego mnożenia.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Wykaż, że dla każdej liczby rzeczywistej a prawdziwa jest nierówność

$$2a^2 + 12a + 1 > -25.$$

Dla nauczyciela

Autor: Justyna Cybulska

Przedmiot: Matematyka

Temat: Rozkład wyrażeń algebraicznych na czynniki – wykorzystanie wzorów skróconego mnożenia drugiego stopnia

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

II. Wyrażenia algebraiczne.

Uczeń:

- 1) stosuje wzory skróconego mnożenia na: $(a + b)^2$, $(a - b)^2$, $a^2 - b^2$, $(a + b)^3$, $(a - b)^3$, $a^3 - b^3$, $a^n - b^n$;
- 2) dodaje, odejmuje i mnoży wielomiany jednej i wielu zmiennych;
- 3) wyłącza poza nawias jednomian z sumy algebraicznej;
- 4) rozkłada wielomiany na czynniki metodą wyłączania wspólnego czynnika przed nawias oraz metodą grupowania wyrazów, w przypadkach nie trudniejszych niż rozkład wielomianu $W(x) = 2x^3 - \sqrt{3}x^2 + 4x - 2\sqrt{3}$.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii
- kompetencje cyfrowe
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wykorzystuje wzory skróconego mnożenia do rozkładu wyrażeń algebraicznych na czynniki
- dobiera niealgorytmiczne sposoby zapisania w postaci iloczynu wyrażenia algebraicznego, analizując postać tego wyrażenia
- tworzy pomocnicze obiekty matematyczne w celu rozwiązania nietypowego problemu

- uzasadnia przebieg rozumowania prowadzącego do wykorzystania efektywnych strategii

Strategie nauczania:

- konstruktywizm

Metody i techniki nauczania:

- drzewo pomysłów
- krokodyl

Formy pracy:

- praca indywidualna
- praca w grupach
- praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne:

- komputery z dostępem do Internetu w takiej liczbie, żeby każdy uczeń miał do dyspozycji komputer
- kartony, mazaki

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Nauczyciel prosi uczniów, aby w domu przypomnieli sobie sposoby wykonywania działań na wyrażeniach algebraicznych.

Faza wstępna:

Uczniowie przypominają wspólnie znane im wzory skróconego mnożenia drugiego stopnia i ich zastosowania.

Nauczyciel podaje temat i cele zajęć, uczniowie ustalają kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

Uczniowie w grupach zapoznają się z przykładami rozkładu wielomianu na czynniki zawartymi w sekcji „Przeczytaj”. Ich zadaniem jest najpierw rozwiązanie danego zadania, a dopiero następnie porównanie jego rozwiązania.

Grupy tworzą drzewa pomysłów, na których umieszczają przykłady rozkładu na czynniki z wykorzystaniem wzorów skróconego mnożenia (np. przy skracaniu wyrażeń wymiernych, określaniu dziedziny funkcji, itp.).

Po prezentacji prac grup powstaje jedno, wspólne dla całej klasy, drzewo pomysłów.

Teraz uczniowie w grupach zapoznają się z animacją i ewentualnie dopisują na plakacie pozyskane informacje.

Uczniowie indywidualnie wykonują zaproponowane ćwiczenia interaktywne, metodą krokodyla. Krokodylem jest nauczyciel, który „drzemie na brzegu rzeki” i tylko „ożywia się” w przypadku, gdy uczeń nie może sobie poradzić z zadaniem.

Faza podsumowująca:

Nauczyciel prosi wybranych uczniów o przedstawienie najważniejszych elementów, jakie były omawiane w trakcie lekcji – uczniowie mogą korzystać z wytworzonych plakatów.

Liderzy grup omawiają wyniki prac uczestników, uczniowie wzajemnie oceniają swoją pracę.

Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów.

Praca domowa:

Nauczyciel poleca uczniom wykonać te ćwiczenia interaktywne, które nie zostały wykonane podczas lekcji.

Materiały pomocnicze:

Działania na wyrażeniach algebraicznych – zadania, zadania generatorowe

Wskazówki metodyczne:

Animację można wykorzystać w tematach poświęconych rozwiązywaniu równań i nierówności wielomianowych.